

INHOUD

VOORAF

1. HISTORISCHE ACHTERGRONDEN

Visserstruïen	9
Zoektocht	9
Herkomst	12
Foto's	13
Breien	14
Trui	16
Hand- en machinaal gebreide truien	16
Werkgoed	19
Praktisch gebruik	19
Identificatie	21
Visserskleding	22
Dagelijks leven	23
Vissersvrouwen	23
Dialecten en bijnamen	25
Godsdienst	26
Rampen: de vis wordt duur betaald	28
Vissersplaatsen en visserij	29
Zeevisserij	31
Haringvisserij	31
Jagers	37
Verse visserij	37
Rivier- en binnenvisserij	38
Andere landen met visserstruïen	40
Schotland, Engeland, Ierland	40
Herring girls	40
Schotse en Engelse truien	42
Scandinavië	43
Duitsland	45
België en Frankrijk	46
Portugal	46

2. DE TEELT ROND 1900

Rederijen	50
Schepen	50
Aanmonsteren	52
Bemannig	52
Gage	55

6	Stoppenkist	55
	Aan boord	55
	Proviand	56
	Navigatoren	57
	Windstilte	59
8	Sein- en vlagsysteem	59

3. BREIEN

60		
	Sajet	62
	Garensoorten	63
	Gereedschap	64
	Techniek	64
	Maten	65
	Gebruikte steken	65
	Stekenproef en stekenaantal	65
	Motieven en patronen	66
	Basismaten	68
	Breischema en schetstekening	69
	Werkwijze alle visserstruïen	70
	Algemene werkbeschrijving	70
	Plat breien	71
	Algemeen	71
	Andere modellen	71

4. NOORDZEEKUST

72		
	Den Helder & Huisduinen, Noord-Holland	74
	Petten, Noord-Holland	80
	Egmond aan Zee, Noord-Holland	82
	IJmuiden & Velsen, Noord-Holland	84
	Zandvoort, Noord-Holland	86
	Noordwijk, Zuid-Holland	90
	Katwijk, Zuid-Holland	92
	Scheveningen, Zuid-Holland	98
	Monster/Ter Heijde, Zuid-Holland	102
	Pernis, Zuid-Holland	104
	Vlaardingen, Zuid-Holland	108
	Maassluis, Zuid-Holland	118
	Zwartewaal, Voorne-Putten, Zuid-Holland	120
	Middelharnis, Goeree-Overflakkee, Zuid-Holland	126
	Stellendam, Goeree-Overflakkee, Zuid-Holland	132
	Goedereede-Havenhoofd, Goeree-Overflakkee, Zuid-Holland	134
	Ouddorp, Goeree-Overflakkee, Zuid-Holland	139

	Bruinisse & Brouwershaven, Schouwen-Duiveland, Zeeland	142
	Tholen, Zeeland	144
	Colijnsplaat, Noord-Beveland, Zeeland	146
	Yerseke, Zuid-Beverland, Zeeland	147
	Arnhemuiden, Walcheren, Zeeland	150
	De Paal, Zeeuws-Vlaanderen, Zeeland	154
	Terneuzen, Zeeuws-Vlaanderen, Zeeland	155
	Breskens, Zeeuws-Vlaanderen, Zeeland	156

5. RIVIEREN & BINNENWATEREN

160		
	Akersloot, Noord-Holland	162
	Koog-Zaandijk, Noord-Holland	164
	Charlois, Zuid-Holland	166
	Arkel, Zuid-Holland	168
	Rossum, Gelderland	170
	Woudrichem, Noord-Brabant	172
	Willemstad, Noord-Brabant	176

6. WADDENKUST

178		
	Oosterend, Texel, Noord-Holland	180
	Terschelling & Oostmahorn, Friesland	186
	Harlingen, Het Bildt/Sint-Jacobiparochie, Friesland	188
	Wierum, Friesland	192
	Paesens-Moddergat, Friesland	198
	Zoutkamp, Groningen	202
	Ten Boer, Groningen	206

7. ZUIDERZEEKUST

208		
	Wieringen, Noord-Holland	210
	Kolhorn, Noord-Holland	212
	Wervershoof/Medemblik, Noord-Holland	213
	Enkhuizen, Noord-Holland	216
	Hoorn, Noord-Holland	220
	Volendam, Noord-Holland	222
	Marken, Noord-Holland	227
	Durgedam Ransdorp, Noord-Holland	230
	Huizen, Noord-Holland	232
	Bunschoten-Spakenburg, Utrecht	234
	Harderwijk, Gelderland	240
	Elburg, Gelderland	243
	Kampen, Overijssel	246
	Genemuiden, Overijssel	249
	Urk, Flevoland	251
	Lemmer, Friesland	257
	Stavoren, Friesland	261
	Molkwerum, Friesland	263
	Hindeloopen, Friesland	265
	Workum, Friesland	268

	Golvend water	269
--	---------------	-----

	VERANTWOORDING	270
--	----------------	-----

1. ONBEKEND ECHTPAAR UIT ARNEMUIDEN/VLISSINGEN, CA. 1900. GEMEENTEARCHIEF VLISSINGEN

VOORAF

Dit boek gaat over vrouwen die truien breiden en mannen die ze droegen. In deze compilatie van mijn eerste twee boeken over handgebreide visserstruien die in Nederland zijn gedragen, zijn de mooiste truien verzameld, aangevuld met nieuwe inzichten én vondsten uit een achttal van de nog ontbrekende vissersplaatsen. Niet alle truien uit de twee afzonderlijke boeken konden hier een plekje krijgen. Truien die niet zo interessant zijn of onbelangrijk voor het verhaal, zijn weggelaten, waardoor de nummering van de truien niet altijd doorloopt, want elke trui heeft in het geval van meer truien per plaats, een eigen nummer. Die kun je terugvinden in *Visserstruien 1*, *Visserstruien 2* en *Vissers-truien 3 voor kinderen*.

Mijn onderzoek begon in 2012 toen bleek dat in veel vissersplaatsen nauwelijks nog iemand wist dat daar bijzondere, handgebreide truien zijn gedragen door vissers, die tussen ca. 1860 en 1950 de enigen waren die truien als boven- en werkgoed droegen. Ik wist van het bestaan van visserstruien omdat ik ooit als uitgever/redacteur textiel in 1983 het boek *Nederlandse vissers-truien* van Henriette van der Klift-Tellegen initieerde en begeleidde. Dat boek met truien uit een klein aantal plaatsen was al bijna dertig jaar niet meer verkrijgbaar en ik had er nooit meer aan gedacht, tot Els Neele van Forte Uitgevers me in 2012 benaderde om een nieuw boek over visserstruien te schrijven. Ik aarzelde sterk, maar toen ik, uiteindelijk nieuwsgierig geworden, op zoek ging naar onontdekte truien uit andere vissersplaatsen en erachter kwam dat de kennis daarover bijna helemaal verdwenen was, begreep ik de urgentie en besloot er nieuw onderzoek naar te doen. Het idee dat het prachtige breiwerk met z'n in de motieven verborgen boodschappen van zoveel onbekende vrouwen en meisjes roemloos zou verdwijnen en als puur vrouwelijk erfgoed teloor zou gaan, stuitte me tegen de borst. Bovendien was de ooit zo belangrijke (haring)visserij al bijna uit ons land verdwenen en verdiende die in elk geval vanuit historisch oogpunt alle aandacht. Nu die door de Brexit en de EU opnieuw onder grote druk is komen te staan, is het des te interessanter om ernaar te kijken. Zonder de enorme hulp van met name het Katwijk Museum en Museum Vlaardingen, waar heel veel kennis omtrent de visserij, haar gebruiken en historie aanwezig zijn, was het me nooit gelukt om al die aspecten goed te belichten. Het feit dat alle archieven, historische vereni-

gingen en musea die ik benaderde voor foto's waarop vissers in truien te zien zijn, graag meewerkten, is een teken hoeveel belang men aan dit onderzoek hechtte. Wat mij vooral trof, waren de onvoorstelbaar barre omstandigheden waarin vissers en hun families verkeerden in de tijd waarin de truien gedragen zijn. Het werd al snel duidelijk dat ik er niet was met alleen het uitzoeken en uitwerken van de patronen, maar dat ik de truien in hun historische en sociaal-culturele context moest plaatsen om recht te doen aan de zo hardwerkende, creatieve vissersvrouwen, moeders en dochters die ze breidden. Daarom is ook ruim aandacht besteed aan het leven van de vrouwen en de reizen die de vissers naar de haring- en visgronden maakten, wat ze deden aan boord, wat ze meenamen, hoe ze werkten en de prachtige verhalen die ik hoorde. Het opende mijn ogen voor het kennelijk vergeten leed dat heel gewone mensen hier nog maar ruim 100 jaar geleden moesten ondergaan om te overleven en de vrijheidsdrang die gepaard gaat met visserij en het leven op zee. Op veel foto's van bemanningen zag ik jonge jongens van een jaar of 11, 12 die soms bijna de helft van de bemanning vormden en aan boord van haringloggers en beugsloepen het zwaarste werk deden. Maar ook de 7- en 8-jarige jongetjes die meevoeren op kleinere schepen zoals botters en hoogaarzen op de Zuiderzee en in Zeeland. Ook zij droegen truien en over hen schreef ik mijn derde boek: *Visserstruien 3 voor kinderen* waarin kinderarbeid centraal staat.

Ik had nooit kunnen vermoeden dat die boeken zo'n succes zouden zijn. Vanaf het moment dat het eerste boek *Visserstruien* in 2013 verscheen, ben ik in een achtbaan terecht gekomen, die nog steeds niet stilstaat: ik krijg nog veel aanvragen voor lezingen en tentoonstellingen hier en in het buitenland, ik vind nog voortdurend foto's van vissers in onbekende truien met nieuwe motieven en andere indelingen, waarvan er hier vijftien uit acht nieuwe plaatsen zijn opgenomen. Men zoekt daar nu actief naar: voor ons is een foto van een man in een trui de gewoonste zaak van de wereld, maar in die periode was dat uniek.

Het bleek een fantastisch idee om de vondsten op die oude foto's (originele truien bestaan nauwelijks meer omdat het werkgoed was dat meestal eindigde als dekzwabber) opnieuw te laten breien door ca. 45 ervaren breisters die dat na een oproep via internet

graag wilden doen. Er zijn op dit moment een kleine 180 unieke truien opnieuw gebreid. De oorspronkelijke wol die daarvoor is gebruikt, sajete, wordt al sinds 1960 niet meer geproduceerd. Om de truien weer tot leven te kunnen wekken, vond ik een aantal groothandels bereid om hedendaagse pure wol in het oorspronkelijke kleurenpalet van blauwen, grijzen, naturellen en zwart te sponsoren, zodat iedereen ze nu weer kan breien. Een aantal nieuwe vondsten die hier zijn opgenomen heb ik tijdens de corona-lockdown met veel plezier zelf gebreid. Alle truien vormen een tentoonstelling die in diverse grote en kleinere musea in Nederland zijn en worden tentoongesteld en daar niet alleen; de vertaling van de boeken in het Engels brachten mij én de truien op plaatsen waar ik niet eens van had kunnen dromen, zoals in Sheringham en Whitby, Engeland en op de Shetlandeilanden, in Noorwegen, in Denemarken, in Schotland en in 2018 in Alaska, waar men vol bewondering naar de truien keek en inmiddels een eigen vissers-truientraditie is gestart onder de bezielende leiding van Dotty Widmann van The Net Loft in de vissersplaats Cordova in Alaska. Ook in Engeland en Schotland, waar men al veel wist over de eigen visserstruien, zijn weer nieuwe onderzoeken gaande naar aanleiding van onder meer deze Nederlandse tentoonstelling die in het Sheringham Museum en het Scottish Fisheries Museum in Anstruther veel bezoekers trok, die daarvoor soms wel 4 uur reisden.

Er is nog niet heel veel bekend over de visserstruien die in andere landen dan Engeland, Schotland en Ierland aan de Europese kusten zijn gedragen, want iedereen die op haringvangst en verse visvangst ging, droeg dat soort truien. Ik vond drie Deense truien, een Finse, een Franse en een verrassende Portugese met aanvullend borduurwerk. Het voert te ver om daar uitgebreid onderzoek naar te doen, omdat ik die talen niet machtig ben en vind dat men dat daar zelf zou moeten doen. Er zijn gelukkig al een paar mensen ter plaatse met zo'n onderzoek bezig.

In de meeste gevallen geeft de naam van de trui de plaats aan waar de foto is gevonden. Dat betekent niet dat de visser en zijn trui ook altijd uit die plaats komen. Men werkte vaak op grotere vloten in andere plaatsen. Alleen als de naam en herkomst van de visser bekend zijn of een andere indicatie daar expliciet op wijst, is de trui natuurlijk bij die bewuste plaats gezet. Lees eerst het hoofdstuk Breien voordat je aan een trui begint. Alle truien hebben een T-model en zijn in principe rondgebreid in recht en averecht, maar omdat de meeste mensen tegenwoordig plat breien, zijn voor beide werkwijzen duidelijke algemene instructies gegeven.

Als je die volgt, kun je op basis van een proeflap met alle gekozen wol en naalden iedere maat breien, omdat de borstomvang/bovenwijdte voor een visserstrui bepalend is. Daar is in dit geval altijd 6 cm overwijdte bij opgeteld, maar wil je een strakkere trui, kies dan voor 4 cm, voor een wijdere trui 8 cm of meer naar gelang de mode. Bij iedere trui zijn teltekeningen/breischema's gegeven (vergroot die waar nodig op een kopieerapparaat), maar geen breibescrijving omdat die veel te beperkend zou zijn. Visserstruien zijn in het algemeen dicht en stevig gebreid; probeer ook eens een hele of halve naalddikte kleiner dan op je wol staat aangegeven. Het resultaat zal je verbazen. Vind je niet dezelfde wol die hier staat aangegeven, neem dan een alternatief qua merk, kleur, dikte en lengte.

Visserstruien kun je met een grote mate van individuele vrijheid uitwerken in de patronen en motieven die jou het meest aanspreken of die je zelf bedenkt, omdat de vissersvrouwen dat ook zo deden. Er staat voor dit soort truien bijna niets 100% vast, er zijn alleen maar indicaties. Als je nog niet zo goed kunt breien, begin dan met een eenvoudig patroon of brei wat proeflappen met ingewikkelder patronen waar je een sjaal van kunt maken. Oefening baart kunst!

Ik wil graag nog een misverstand de wereld uit helpen. Veel mensen hebben het over schipperstruien als ze visserstruien bedoelen, maar verwar die niet met elkaar: in tegenstelling tot de vooroorlogse, handgebreide visserstruien waren schipperstruien machinaal gebreide, gladde, effen truien met een kol en een rits, geïnspireerd op de Engelse marinetruien die werden gedragen ná de Tweede Wereldoorlog.

Veel lees- en breiplezier!

Stella Ruhe

Amsterdam 2022

2. PERNISSE VISSERS, OPVARENDEN VAN DE PERNIS 46, CORNELIA, 1898. STAAND V.L.N.R.: ALBERT KOSTER (46 JAAR), ELIAS MEIJBOOM (38 JAAR), JAN DE JONG (32 JAAR) EN BAS SCHOUTEN (30 JAAR). ZITTEND V.L.N.R.: BOUDEWIJN MEIJBOOM (30 JAAR) EN ALBERT GROENENDIJK (38 JAAR). COLLECTIES MUSEUM VLAARDINGEN EN HISTORISCHE VERENIGING PERNIS

1 HISTORISCHE achtergronden

VISSERSTRUIEN

Overall in Nederland droegen vissers in de periode tussen ca. 1860 en 1940-50, vóór de Tweede Wereldoorlog, als bovengoed en werkkleding handgebreide, effen blauwe, zwarte, grijze, beige of naturelkleurige truien van sajet (zie blz. 62) met eenvoudige of opvallend rijke, ingebreide motieven vol betekenis (afb. 2). Er werd alleen gebruik gemaakt van rechte en averechte steken, met soms hier en daar kabels of gaatjes. Ook andere zeelui zoals redders, bemanningen van veerdiensten en badmeesters, zelfs visrokers en enkele molenaars droegen visserstruien. Vissers waren daarin uniek; zij waren de enigen die tussen ca. 1860 en ca. 1930 een trui als bovengoed droegen. Dat hing samen met de ontwikkelingen in de visserij in de tweede helft van de negentiende eeuw – met name in de haringvangst, cruciaal voor het dragen en verspreiden van de visserstrui als bovengoed.

Visserstruien waren rondgebred in kokers en hadden een T-model. Omdat ze helemaal opgebruikt werden, zijn er slechts enkele originele, recentere en vaak ongedragen truien in een paar musea bewaard gebleven (afb. 6, 7). Ze zijn verder alleen nog zichtbaar op foto's uit die periode (afb. 4). Veel vissersplaatsen hadden eigen patronen, waardoor je vissers kon herkennen aan hun trui. Dit bleek overigens helemaal geen strikte regel. Die gemeenschappelijke motieven per plaats ontstonden soms omdat de vrouwen bij elkaar keken

welke motieven ze gebruikten en die van elkaar overnamen.

Rond 1900 was de visserstrui op zijn hoogtepunt. In enkele plaatsen waar de klederdracht zich handhaafde, werd ook de visserstrui langer gedragen. Er is een foto uit 1984 uit het Zuiderzeemuseum waarop een Marker visser staat in exact dezelfde trui als misschien wel zijn (over)grootvader op een foto uit 1904 (afb. 260, 261, blz. 227). De trui verdween op een gegeven moment halverwege de twintigste eeuw. Niet omdat de vissers ze niet meer wilden dragen, maar omdat de vrouwen ze niet meer wilden breien. Na de Tweede Wereldoorlog zorgde de toenemende welvaart ervoor dat men kleding kon kopen in plaats van die zelf te maken. Door de moderne communicatiemiddelen en onder invloed van het toerisme openden ook deze doorgaans gesloten vissersgemeenschappen zich en verdween langzaam de overheersende behoefte om zich onderdeel van de eigen groep te voelen en zich allemaal op dezelfde, eigen manier te kleden. Zo verdwenen de plaatselijke kostuums en ook de visserstrui.

Met die gegevens startte ik mijn zoektocht naar de visserstruien in Nederland.

Zoektocht

Omdat alle vissers en hun vrouwen die rond 1890-1920 leefden en werkten inmiddels zijn overleden,

4. GROEP VLAARDINGSE VISSERS. VAN LINKS NAAR RECHTS ARIE KEMP, MAARTEN BOT, JOHANNES VAN DER LUGT, VAN EMBDEN (?) EN KLAAS VAN DORP, CA. 1905. COLLECTIE STADSARCHIEF VLAARDINGEN

verplaatste mijn onderzoek zich naar de grote en kleinere musea, historische verenigingen en archieven in vissersplaatsen, de beschikbare literatuur en de enkeling die de overlevering nog kende. De hoge kwaliteit van de handgebreide, originele exemplaren uit enkele museumcollecties maakte de bijzondere waarde van de visserstruien pas echt duidelijk. Mijn doel om ook in andere vissersplaatsen dan de al bekende plaatsen nieuwe truien te vinden bleek geen enkel probleem: bijna iedereen die ik benaderde, sloeg meteen enthousiast aan het zoeken. Er kwamen meer oude foto's tevoorschijn dan ik had durven hopen.

Uit die foto's bleek dat er over de truien veel

meer niet zeker is dan wel en

dat alles met betrekking tot de visserstruien wel heel logisch en praktisch is. Tegelijkertijd staan er meer aannames op losse schroeven dan eerder gedacht: dé trui uit een bepaalde plaats bestaat niet altijd. Er zijn verschillende patronen naast elkaar gedragen, er werden ook

5. SCHEVENINGSE OF EGMONDSE JONGEN IN VLAARDINGEN ROND 1900. COLLECTIE STADSARCHIEF VLAARDINGEN

sterk afwijkende truien en effen werktruien gebruikt, alle 'vaste' patronen zijn door de individuele breisters anders gebreid en de vrouwen breiden vooral wat ze zelf mooi vonden. Men kocht daarnaast of in plaats daarvan ook machinaal gebreide, geïmporteerde Engelse truien (zie blz. 17, afb. 23, 24) of liet truien breien door weduwen, soms uit andere dan de eigen plaats, afhankelijk waar de schepen lagen.

Interessant was het feit dat in ongeveer alle benaderde vissersplaatsen nauwelijks nog notie bestond van het bestaan en dragen van een visserstrui.

Vaak ontkende men dat met grote zekerheid.

Toch bleken er wel degelijk truien te zijn geweest, zichtbaar op oude foto's uit die periode. Helaas

6. ORIGINELE KATWIJKSE KABELTRUI. COLLECTIE KATWIJKS MUSEUM

7. ORIGINELE MARKER TRUI MET GEBORDUURD MONOGRAM. COLLECTIE ZUIDERZEE MUSEUM, ENKHUIZEN

was dit nooit in het collectieve geheugen opgeslagen omdat het werkgoed betrof en daar kennelijk geen speciale aandacht voor was of over het hoofd gezien, omdat een man in een trui voor ons niets bijzonders is.

De opheffing in 1857 van het kaakverbod (zie kader blz. 31) en de opkomst van kielschepen als de logger rond 1870 (zie kader blz. 35) waren cruciaal voor de adoptie en de ontwikkeling van de truien. Men kon met loggers veel verder en noordelijker vissen op de rijke visgronden op het continentaal

8. BRUIDSPAAR ABRAHAM VAN DIERMEN (1904-1980 EN REINTJE HARTOG (1907-1980) UIT SPAKENBURG, CA. 1924. EIGENDOM BERTINE RUIZENDAAL-BAAS, BUNSCHOTEN-SPAKENBURG

9. VLAARDINGER LOGGER MET EEN BEMANNING UIT WIERUM EN EEN SCHIPPER IN EEN TRUI UIT MARKEN. COLLECTIE FRIES MUSEUM, LEEUWARDEN

plat bij Schotland en Engeland, dan met de tot dan toe gebruikelijke haringbuizen, hoekers en bomschuiten. Lerwick op de Shetlandeilanden, waar vissers uit allerlei streken rond de Noordzee elkaar ontmoetten (afb. 10), werd tijdens het haringseizoen als tijdelijke uitvalsbasis gebruikt. Op de Schotse en Engelse vissersschepen werden al vanaf ca. 1830 truien gedragen, terwijl hier een linnen kiel nog gebruikelijk was en het dikke gebreide ondergoed daaronder werd gedragen. Rond 1860 (maar mogelijk eerder) trokken ook de Nederlandse vissers hun kielen uit en droegen hun ondergoed als meer praktische bovengoed. De oudste tot nu toe gevonden foto van een Nederlandse visser in een trui dateert uit 1867 (zie blz. 109).

Wat verder opviel was dat Vlaardingen in die tijd een hoofdrol speelde in de visserij met zijn grote

haven, die ook onderdak bood aan loggervloten – die vanwege hun kielen een haven vereisten – van kustplaatsen zonder eigen haven als Scheveningen en Katwijk: foto's uit Vlaardingen en elders zorgden regelmatig voor truienraadsels, die door die wetenschap deels konden worden opgelost (afb. 9). De visserswereld bleek zowel nationaal als internationaal klein te zijn. Men kende elkaar en monsterde binnenlands vaak op elkaars vloten aan.

Veel van wat we denken te weten over visserstruien berust echter op giswerk, op deduceren en combineren. De verhalen die daarover de ronde doen zijn in elk geval prachtige mythes, die soms

10. NEDERLANDSE VISSERS IN LERWICK OP DE SHETLANDEILANDEN, EIGENDOM MEVROUW POST, URK

op waarheid berusten, maar vaak ook niet. Waarom dat zo is, zal in de rest van het verhaal over mijn zoektocht naar visserstruien duidelijk worden.

Herkomst

Het Verenigd Koninkrijk heeft een grote rol gespeeld in de ontwikkeling van visserstruien. De oorsprong van deze trui is deels terug te voeren op de *smock*, een linnen kiel met rimpels die met borduurwerk werden vastgezet (smokken). Het was een lumineus idee om in plaats van de smocks de aanvankelijk als ondergoed gedragen rondgebreide, naadloze truien te gebruiken als bovenkleiding, waarin je je gemakkelijker kon bewegen. In de truien werden motieven in recht en averecht verwerkt om ze nog een beetje op het borduurwerk van een smock te laten lijken. In Engeland zijn ze bekend onder de naam *smocks*, *guernseys* of *ganseys* (spreek uit *gensies*). Deze laatste benaming gebruikt men tegenwoordig vooral. Dit soort truien werd voor het eerst gebreid op Guernsey, een van de Engelse Kanaaleilanden, waar breien al in de zestiende eeuw een (export) industrie was. De mannen leerden er breien om ze van smokkelen en piraterij te weerhouden. De naam 'jersey' voor tricot stamt dan ook van het Kanaaleiland Jersey. Vandaaruit maakte de gebreide trui een opmars langs de vissersplaatsen aan de hele Engelse kust tot de noordelijke kustplaatsen in Schotland. Hoe noordelijker je kwam, hoe ingewikkelder de patronen werden. Wie weet omdat het in het noorden ook een stuk kouder was en hoe meer patronen (die meer wol kosten), hoe warmer de trui. Vanuit Schotland werden patronen door de zogenaamde *herring girls* vanaf ca. 1840 weer langs de Engelse kusten naar het zuiden verspreid (zie blz. 40).

Vissers waren ook in Nederland de eersten die handgebreide truien als bovengoed droegen uit zowel praktische als modieuze overwegingen in navolging van hun collega's daar. Truien uit plaatsen als Pernis en Zwartewaal, waarvan de vloten al heel vroeg tot IJsland, Groenland en Engeland voeren, hebben nog een indeling met een apart front, zoals in de oude linnen smocks gebruikelijk was. De wat latere truien hebben die indeling al niet meer. Toen men op de Shetlandeilanden en in de Engelse en Schotse kustplaatsen in aanraking kwam met het dragen van truien als werk- en bovengoed, brachten vissers ze mee naar Nederland, door ze te smokkelen (op de import van wol en wolproducten stonden

strengere straffen) of te ruilen voor onder meer tabak en kruiken jenever (die in enkele musea op de Shetlandeilanden nog steeds te vinden zijn). In Nederland ontfermden de vrouwen zich vanuit hun eigen breitraditie over het breien daarvan. Zij deden dit, net als de meeste Engelse en Schotse vrouwen, in één kleur wol met patronen in recht, averecht, hier en daar kabels en heel soms gaatjes (Tholen en Noordwijk). De truien werden gebreid van sajete, een inheemse wolsoort van het schapenras Texelaar (zie ook blz. 62), die ouderen nog wel kennen als 'kriebelwol'. Truien werden natuurlijk eerder al gebreid als warm onderhemd, maar voor die tijd nooit gedragen als bovengoed. Sterker nog, het Nederlandse breiwerk was beroemd en gewild sinds de Middeleeuwen, toen er gildes van (mannelijke) 'breiders' ontstonden, die handmatig voor de hoven en de adel in Europa onder meer de mooiste zijden kousen en hemden breiden. Bijna alle plaatsen aan de Noordzeekust zoals Egmond, Noordwijk, Katwijk en Scheveningen hadden geen eigen haven. Toen hun bomschuiten (platbodems die op het strand lagen) eind negentiende eeuw geleidelijk werden ingeruild voor de aanzienlijk snellere loggers met een kiel en men

11. ONBEKEND ECHTPAAR UIT KATWIJK CA 1900. DE MAN DRAAGT EEN TRUI MET EEN VLAARDINGSE INDELING. COLLECTIE KATWIJKS MUSEUM

Op zoek

In Engeland bezocht Gladys Thompson in de jaren 1950 de meeste vissersplaatsen aan de lange Britse kust om onderzoek te doen naar de verschillende, lokale interpretaties van de traditionele Engelse visserstruien, die allemaal andere, per plaats en familie kenmerkende motieven hadden. Ze wilde daarmee de rijkdom aan motieven vastleggen en voor het nageslacht bewaren: breipatronen werden nooit beschreven, die gingen mondeling en door ze te breien over van moeder op dochter. Haar bevindingen zijn enigszins vergelijkbaar met die van Henriëtte van der Klift-Tellegen in Nederland, die in 1983 het boek *Nederlandse visserstruien* schreef.

daarvoor een haven nodig had, lagen de loggers van de Scheveningse en Katwijkse vloot in de havens van Vlaardingen, Maassluis en later IJmuiden aangemeerd. Er ontstond in Vlaardingen zelfs een Scheveningse wijk. Scheveningen kreeg pas in 1904 een eigen zeehaven.

Veel vissers, overal vandaan, monsterden aan op die loggers in Vlaardingen, Maassluis en Emden (Duitsland) als het met de visvangst in hun eigen streek slecht ging, zoals bijvoorbeeld rond 1900 in het noordelijk kustgebied het geval was. Ongetwijfeld daarom zijn er op allerlei foto's van bemanningen verschillende truien te zien die je daar qua trui eigenlijk niet zou verwachten. Arbeidsmigratie was ook in die tijd heel gewoon.

Er zijn nogal wat foto's die voor dilemma's zorgen, maar die mogelijk ook een kern van dit verhaal vormen: de gebreide truien waren een vrouwen-aangelegenheid. Niet de vraag waar de mannen vandaan komen is bepalend voor de truien, maar eerder de vraag waar de vrouwen vandaan komen. Trouwde een visser met een vrouw uit een andere plaats, dan nam de bruid haar eigen in het hoofd zittende patronen mee en breide die voor haar man en zonen. Foto's uit het Katwijkse Museum laten Katwijkers in Vlaardingse truien zien (afb. 11): kwamen hun vrouwen uit Vlaardingen, omdat de vloot in Vlaardingen lag? Waren het Vlaardingse cadeaus, waren ze geruild, gekocht of in opdracht door een Vlaardingse breister gebreid? De eerste en laatste opties lijken het meest voor de hand liggend.

Foto's

De meeste truien zijn totaal opgebruikt en alleen nog zichtbaar op foto's uit die periode, die de voornaamste bron van mijn onderzoek vormen. Uit die vroegste tijd zijn relatief weinig foto's bewaard. Fotograferen was een kostbare aangelegenheid die individuele vissers zich slechts konden

permitteren als er heel veel gevangen was en ze wat meer geld ontvingen, omdat ze op basis van een (klein) percentage van de vangstopbrengst werden uitbetaald. Soms lieten de vissers foto's maken als ze in Engeland aan wal gingen, bijvoorbeeld als een zoon de eerste keer meevoer als jongste opvarende (afb. 12). Of er werden foto's gemaakt voordat ze voor een lange visreis vertrokken. Foto's van bemanningen werden ook wel bekostigd door de rederij waarvoor men werkte. Op veel foto's zie je dezelfde studioattributen en een passend achtergronddecor. Op de (witte) reddingsboei stond dan de plaatsnaamafkorting en

12. SCHEVENINGER DIRK BEEKHUIZEN MET OUDSTE ZON IN ENGELAND CA 1900. COLLECTIE MUZEE SCHEVENINGEN

13. BEMANNING VAN DE KW 97.
COLLECTIE KATWIJKS MUSEUM

het registra-
tienummer
van het schip
waarop men
voer; die
kraste de
fotograaf in
het negatief

voordat hij de foto afdruckte (afb. 13).

De foto's van vissers van voor 1920 zijn het mooist en het scherpst – je kunt er bijna iedere steek op zien -, omdat er toen gebruik werd gemaakt van glasplaatnegatieven met daglichtcolodiumzilverdruk (tot 1940 gebruikt).

De oudste foto's van Nederlandse vissers in truien dateerden uit de jaren tachtig van de negentiende eeuw (afb. 15). Onlangs kwam echter een foto uit 1867 tevoorschijn van een Vlaardingse visser die na een schipbreuk in Engeland werd gefotografeerd (afb. 175, blz. 109). Die foto is geschonken door Reinder Storm aan Museum Vlaardingen, het voormalige Visserijmuseum Vlaardingen. Door de langdurige, uit de vijftiende/zestiende eeuw daterende contacten met de Shetlandse, Schotse en de Engelse vissers (afb. 14), is het goed mogelijk dat dit ook in Nederland al vroeger het geval was. Vanwege de hoge kosten en redelijke zeldzaamheid van fotografie (uitgevonden rond 1820) in die beginperiode zijn er nog geen fotografische of andere bewijzen van gevonden.

Breien

Breien wordt al duizenden jaren gedaan en is een van de oudste textieltechnieken (afb. 16).

14. DETAIL VAN EEN SCHILDERIJ UIT 1829 VAN JOSEPH STANNARD (NORWICH, 1797-1830) UIT HET CROMER MUSEUM IN NORFOLK AAN DE ENGELSE OOSTKUST, LAAT EEN VISSER IN EEN GEBREIDE TRUI ZIEN, DIE OPMERKELIJK GENOEG ROOD IS

15. GROETEN UIT URK. ANSICHTKAART MET TWEE URKSE VISSERS, CA. 1884. COLLECTIE STADSMUSEUM HARDERWIJK

Het is een zogenaamd eendraadstelsel (net als bijvoorbeeld haken, filetknopen en punniken) in tegenstelling tot weven, dat een tweedraadstelsel is (schering en inslag). Truien breien deed men al in de vijftiende eeuw in Noordelijke streken zoals IJsland en Scandinavië om vissers te beschermen tegen de barre weersomstandigheden. Opvallend zijn daar de breisels in twee of meer kleuren, omdat de twee of drie draden die daarbij achterlangs meegevoerd werden, de trui nog warmer maakten. Meestal breide men de truien dan ook nog te groot en volde (gecontroleerd-vertilden) ze om die eigenschap te versterken. De truien waren door beide procedés veel minder soepel. Mooie voorbeelden zijn te zien op de foto die rond 1920 is gemaakt op de Faeröer Eilanden waar vissers naast gladde truien in een kleur,

16. ALTAARSTUK IN BUXTEHUDE BIJ HAMBURG MET VROEGSTE AFBEELDING VAN BREIWERK, CA. 1390

